

society: the first is federalism, and the second is consociational democracy of Arendt Lijphart.

Key words: consociational democracy, plural society, federalism, conflict, balance, technocracy, segments.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԻ ԻՆՔՆԻՇԽԱՍՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄԸ

Գուրգեն Սիմոնյան

Քաղաքական զիսությունների թէկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի զիտաշխատող

«Նա, ով վերահսկում է անցյալը, վերահսկում է
ապագան»:

Նա, ով վերահսկում է ներկան,
վերահսկում է անցյալը»:

Չորջ Օրուել

Հայաստանի ինքնիշխանության վերականգնման քանալեցերորդ տարում էլ շարունակում է արդիական մնալ «Ո՞վ ենք մենք» և «Ու՞ր ենք զնում» հիմնարար հարցերը, որոնց պատասխանելուց հետո ազգը կարողանա և հաղթահարել տնտեսական ճգնաժամը, և վերականգնել ազգային մրցունակության բարձր մակարդակը, և շահադրդել երկրի քաղաքական ընտրանուն իրականացնել արդյունավետ ու իրավասու պետական կառավարում:

Սամուել Հանթինգտոնի կարծիքով՝ արտարին վտանգի դեպքում ազգային նույնականացման զգացումը կարող է մեծանալ կամ փորբանալ, փոխարենն այդ նույնականացման եռթյունն ավելի քիչ է ենթակա տատանումների: Գիտնականը կարծում էր, որ ինքնանույնականացումը բխում է յուրաքանչյուր մարդու բնական պահանջից. «Ամարդիկ ունեն հարուստ, գրեթե անսահմանափակ ինքնանույնականացման աղբյուրներ: Դրանցից կարևորագույններն են՝

¹ Orwell George, Nineteen eighty-four: 1984. London, Secker & Warburg, 1949, p 219.

1. **Կարգավիճակային** (ascriptive identity) - տարիք, սեռ, արլունակցական կայ, էթնիկականություն և ռասսայական պատկանելություն:

2. **Մշակութային** - խմբային, ցեղային, լեզվական, ազգային, կրոնական, քաղաքակրթական պատկանելություն:

3. **Տարածքային** - մերձավոր շրջապատ, զյուղ, քաղաք, համայնք, նահանգ, շրջան, կլիմայական գոտի, մայրցամաք, կիսագունդ:

4. **Քաղաքական** - դաշնակցային և կուսակցական (լայն իմաստով՝ քվեարկելուց մինչև հասարակական շարժում) պատկանելություն, հավատարմություն առաջնորդին, շահային խմբեր, գաղափարախոսություն, **ազգային շահեր**:

5. **Տնտեսական** - աշխատանք, մասնագիտություն, պաշտոն, աշխատանքային միջավայր, գործատուներ, ոլորտներ, տնտեսական ճյուղեր, արհմիություններ, դասակարգեր, պետություններ:

6. **Սոցիալական** - ընկերներ, ակումբներ, թիմեր, գործընկերներ, ժամանցային շրջապատ, սոցիալական կարգավիճակ»²:

Ինքնության ճգնաժամն ի հայտ է զայս, երբ ազգի անզիտակցականում արմատավորված, «Հայրենիք» գաղափարն ամբողջացնող միասնականության (սոցիալ-մշակութային և դավանարանական նույնականացում) և աշխարհագրականության (միևնույն իրավաբարական ու տնտեսական տարածքում) արքետիպերը բախվում են ազգի գիտակցականում առկա բազմաշերտայնության (սիյուռ՝ տարածված և բազմաշերտ հայկականություն) և պարտադրված աշխարհագրականության (տարածաշրջանային և զլրբալ տերությունների սահմանային վերաձևումների պարտադրանք) ընկալմանը: Այս պարագայում հետադիմական հայացքներն անարդյունավետ են, քանի որ հազարամյա պատմությունը կամա թե ակամա արդեն ուրվագծել է այն ներկան, որում ապրում ենք: Ուստի «Ո՞վ ենք մենք» հարցին պատասխանելուց բավարար չէ միայն ասել, թե **ո՞վ ենք եղել**, ավելի կարևոր է՝ ինմանելով դրանից բխող բազմաբնույթ պատասխանների վրա, սահմանել թե **ո՞վ ենք ուզում լինել**: Միայն այդպես հնարավոր կլինի սահմանել ուզմավարական զարգացման պարադիգման՝ ազգային շահեր, որին միտված կլինի պետական քաղաքականությունն իր ողջ ներուժով:

Սարոկության քաղաքակրթության վայնչական ժամանակներում, երբ մարդը պայմանավորված իր ստեղծարար բնույթով, սովորեց խոսքի

² Хантингтон С., Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности. М.: АСТ, 2008, с 59.

միջոցով հաղորդել իմաստ, տարբեր երևելի և աներևույթ հասկացություններ օժտվեցին բնութագրիչ սիմվոլներով: Այդ սիմվոլների ստանդարտացման և հանրահշակման միջոցով, մարդիկ կարողացան արդյունավետ հաղորդակցվել և փոխանակել տեղեկատվություն: Խորհրդանշերի, կերպարվեստի, բանահյուտության, կազմակերպության, ճարտարապետության, ծեսերի, երաժշտության և մշակույթի այլ ձևողերի միջոցով քաղաքակրթությունները կերտեցին աշխարհաճանաչողության վերացական (abstraction) մուածողություն:

Համաձայն Էրիխ Ֆրոմի՝ գիտակցությունը, լինելով եռաչափ, ընդունակ է խորարափանց ընկալել առարկաների և երևույթների բովանդակ էռությունը: Գիտակցությունն ընդգրկում է ոչ միայն գործնականում նշանակալից երևույթները, այլև մտահորիզոնի բոլոր հնարավոր հետանկարներն ու չափումները. «Էրերի էռությունը հասկանալը չի նշանակում հայտնաբերել իրերից «հետո» կամ «վրա» գտնվող ինչ-որ բան, այլ հասկանալ դրանցում էականը, այսինքն ընդհանուր և համապարփակ, երևույթների համընդիմականությունները, անկախ դրանց մակերեսային և պատահական (logical relevance) դրսնորումներից»³: Ուստի անհատի, ժողովուրդների և ազգերի ինքնաճանաչողության և ինքնահրացման գործընթացի վրա ազդեցություն ունի ոչ միայն իրողությունների ուսցիոնալ դրսնորումը, այլև դրանց բովանդակ էռության թողած իրացիոնալ գուգորդություններն (associatio) ու ընկալումները: Ֆրոմի կարծիքով արդյունավետ մտածողության սույնեկուն անտարբեր չէ իր մտածունքի առարկայի հանդեպ, այլ ազդված է դրանով և գտնվում է դրա հետ որոշակի հարաբերություններում⁴:

Դա է պատճառը, որ քաղաքական ազգերն ու ժողովուրդները, առաջնորդվելով իրենց ազգային շահերով և կառուցելով ուժեղ պետություն, մշտապես արդիականացնում, կերպափոխում և խմբագրում են ոչ միայն իրենց «պատմական» հիշողությունը, այլև «հայրենիքի» ընկալումները, որին համապատասխանեցվում են աշխարհագրական տարածքներն իրենց տեղանուններով հանդերձ:

Դեռևս անտիկ աշխարհից մարդկությանը հայտնի են բազմաթիվ աշխարհագրական վայրեր, որոնք անվանակոչվել են նույնականացվելով այդ տարածքների վրա կամ մերձակայքում բնակվող

³ Фромм Э., Человек для самого себя, М., АСТ МОСКВА, 2010, с 122.

⁴Տե՛ս նույն տեղում, էջ 122:

ազգերի, ժողովուրդների կամ դրանց վրա գերիշխանություն տարածած պետությունների անվանումներով, օրինակ՝ Արաբական թերակղզի, Հնդկական օվկիանոս, Օմանի ծոց, Ճապոնական ծով, Հայկական բարձրավանդակ և այլն: Եթե վերոգրյալը հատուկ է հին քաղաքակրթություններին, ապա նորերի պարագայում տեղի է ունեցել հակառակը. ժողովուրդներն ու պետություններն են փոխառել աշխարհագրական տեղանունները, օրինակ՝ Ինդոնեզիայի⁵ Հանրապետություն, Կիպրոս⁶, Միջիա⁷, Բունիա⁸, այրբեջանցի և այլն:

Կան տեղանուններ, որոնք անվանափոխվել են քաղաքական իրավիճակի փոփոխությանը համահունչ, օրինակ՝ Թուրքիա⁹, որը մինչև 1922 թվականը կոչվում էր Օսմանյան կայսրություն թուրքական սուլթան Օսմանի (1258-1326) անունով:

Որոշ աշխարհագրական տեղանուններ անվանափոխվում են՝ իրականությունը միտումնավոր խեղաթյուրելու, կամ քաղաքական և կատառումներով պատմական տեղանունները մոռացության մատնելու համար: Նենգափոխվածների շարքին կարելի է դասել պատմական Աստրատականի և այժմյան Այրբեջանի տեղակայման վայրերի անհամապատասխանությունը: Աստրատականը գտնվել է Արարսից հարավ, իսկ այժմյան Այրբեջանի տարածքը համապատասխանում է պատմական Շիրվանին կամ Աղվանքին: Մոռացության մատնվածներից է Հայկական լեռնաշխարհը, որը, կրելով հայկականության իմաստը, բացի Հայաստանում և Արցախի տարածքներից, տարածվում է նաև այժմյան Թուրքիայում, Իրանում, Վրաստանում և Այրբեջանում:

Նկատի ունենալով վերոգրյալ՝ պետության տարածքներով նոյնականացող քաղաքական ազգը, ոչ միայն պետք է պատրաստ լինի զարգացնել և պաշտպանել իր իրավաքաղաքական ազդեցության ներքո գտնվող աշխարհագրական տարածքները, այլև՝ նոյնականացնելով դրանք պատմական տարածքների հետ, ստեղծել բավարար մշակութահոգեքանական (հայրենիք, պատմական արդարություն, Մեծ Հայք) և իրավաքաղաքական համակարգ (Սահմանադրություն,

⁵ Ավետիսյան Կ.Ս., Աշխարհագրական անունների բացատրական բառարան, Եր., «Լույս» հրատ., 1969, էջ 146:

⁶ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 184:

⁷ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 306:

⁸ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 84:

⁹ Ավետիսյան Կ.Ս., Աշխարհագրական անունների բացատրական բառարան, Եր., «Լույս» հրատ., 1969, 143 էջ:

պատմությանը նույնականացված վարչատարածքային բաժանման ձև, վարչատարածքային միավորների հայկական անվանումներ և այլն) ապագայում այդ տարածքների ազատագրման գործընթացը խթանելու համար:

Այս առումով ՀՀ Սահմանադրության «հոդված 1»¹⁰-ը, որտեղ նշված է «Հայաստանի Հանրապետություն» քաղաքական ինստիտուտի արժեքային չափորոշիչները՝ անուղղակի հղում կատարելով միջազգայնորեն ճանաչված տարածքներին, ունի խմբագրման կարիք: Սահմանադրություններն ամրագրում են ոչ միայն առկա սահմանադրականությունը բնութագրող նորմեր, այլև ապագային միտված «նորմ ցանկություններ»: Ուստի կարևոր է Սահմանադրության առաջին հոդվածում նշել աշխարհագրական տարածքը և այդ տարածքի վրա ինքնորոշված ազգի արարած պետականության ձեն ու քաղաքական, իրավական, տնտեսական մշակույթը, այլ ոչ թե քաղաքական ինստիտուտը: Աշխարհագրական տեղանկանք պետական կարգավիճակի հաստատումը հստակ երևում է Ֆրանսիայի¹¹, Անգլիայի¹², Ռուսաստանի¹³, Իրանի¹⁴ և մի շարք այլ երկրների Սահմանադրություններում:

Հանրագումարելով փաստենք, որ ՀՀ Սահմանադրության առաջին հոդվածը պետք է ունենա հետևյալ շարադրանքը. **«Հայաստանը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական»**

¹⁰ ՀՀ Սահմանադրություն. «Հոդված 1. Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է»:

¹¹ Ֆրանսիան անբաժանելի, աշխարհիկ, ժողովրդավարական և սոցիալական հանրապետություն է:

http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/france/france-r.htm

¹² Որ Անգլիայի և Շոտլանդիայի երկու թագավորությունները 1707 թվականի մայիսի առաջին օրը և դրանից հետո ընդմիշտ միավորվելու են մեկ թագավորության մեջ, որի անունը է Մեծ Բրիտանիա...

http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/uk/uk---r.htm

¹³ Ռուսաստանը ժողովրդավարական, ֆեոքրատիկ, իրավական, պետություն է կառավարման հանրապետական ձևով:

http://concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/russia/russia-r.htm

¹⁴ Իրանի կառավարման ձևը Իսլամական Հանրապետությունն է, որին Իրանի ժողովրդությունը հիմնվելով Շուրանի ճշմարտության և արդարադատության ինքնիշխանությանը իր վաղեմի հավատքի վրա, հավանություն է տվել 1979 թվի մարտի 29-ին և 30-ին համբարձելի ժամանակ, ընտրական իրավունք ունեցող մեծամասնության ընտրողների 98.2 %-ի, դրական որոշման ընդունման ճանապարհով, որը տեղի ունեցավ Ի՞մամ Հոմեյնի զիլավորությամբ հաղթանակած իսլամական հեղափոխությունից հետո:

http://concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/iran/iran---e.htm

Խանդապիտություն է: Այսպիսի ձևակերպմամբ պետության մոդել և հասարակական կարգ է սահմանվում այն աշխարհագրական տարածքին, որն ունի «Հայաստան» ֆիզիկական, պատմական, քաղաքական, մշակութային և ռազմավարական տեղականը:

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Արտաքին և ներքին մարտահրավերների որակական և քանակական կերպափոխումները ստիպում են քաղաքական ազգին արդիականացնել քաղաքական մշակույթն ու պետական կառավարման համակարգը ստեղծելով ազգային շահերի ընկալման նորարար մոտեցումներ:

Հայաստանի ինքնիշխանության վերականգնման քանակեցերորդ տարրում է շարունակում է արդիական մնալ ինքնանույնականացմանը և ռազմավարական հեռանկարներին վերաբերող հիմնարար հարցերը, որոնց պատասխանելուց հետո ազգը կկարողանա և՝ հաղթահարել տնտեսական ճգնաժամը, և՝ վերականգնել ազգային մրցունակության բարձր մակարդակը, և՝ շահադրդել երկրի քաղաքական ընտրանուն իրականացնել արդյունավետ ու իրավասու պետական կառավարում:

Բանալի քառեր. Ազգ-պետություն, ազգային շահ, Սահմանադրություն, արդիականացում, աշխարհագրական տարածք, քաղաքական ազգ, նույնականացում:

СУВЕРЕНИТЕТ И САМООПРЕДЕЛЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАЦИИ

Гурген Симонян

Кандидат политических наук,
научный сотрудник Института
философии, социологии и права НАН РА

РЕЗЮМЕ

Качественные и количественные трансформации внешних и внутренних вызовов, заставляют политическую нацию модернизировать политическую культуру и систему государственного управления, создавая инновационные подходы понимания национальных интересов.

После восстановления суверенитета Армении прошло двадцать шесть лет, но по прежнему актуальны вопросы идентичности и стратегической перспективы, ответив на которые нация сумеет и преодолеть экономический кризис, и восстановить высокую степень конкурентоспособности нации, и

мотивировать политическую элиту страны осуществлять плодотворное и компетентное управление государством.

Ключевые слова: нация-государство, национальный интерес, Конституция, модернизация, географическая территория, политическая нация, идентичность.

SOVEREIGNTY AND SELF-DETERMINATION OF THE POLITICAL NATION

Gurgen Simonyan

*Candidate of Political Science,
Researcher of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of NAS RA*

SUMMARY

Qualitative and quantitative transformations of external and internal challenges, make a political nation to modernize the political culture and system of governance, creating other approaches to understanding national interests.

After the restoration of the sovereignty of Armenia, twenty-six years passed, but the issues of identity and strategic perspectives are still relevant, responding to which the nation will be able to overcome the economic crisis, restore a high degree of competitiveness of the nation and to motivate the political elite of the country to implement fruitful and competent government of the state.

Key words: nation-state, national interests, Constitution, modernization, geographic territory, political nation, identity.